

Quod dictum est de uno ex his circulis facile intelligitur quid sentiendum sit de aliis. Videamus modo qui sunt illi anguli in quibus debent ejusmodi circuli poni. Ubi quis ambigit de eo quod sacra Scriptura preponit, quodammodo quasi angulum incurrit. Ambiguitas et hæsitatio angulum facit, ubi quid eligendum sit non facile occurrit. Sæpe dubitatur de vero utrum sit verum, similiter et de falso utrum sit falsum. Sæpe hæsitatur de faciendo justo, sæpe de faciendo vel non faciendo injusto. Quem autem circumulum quo angulo debeamus ponere perfacile est videre, nec eget nostra assignatione. Consequens est modo querere quid sentiendum de pedibus mensæ. Pedibus totum corpus nititur et ad statum erigitur. Quanto autem divinis mandatis firmiter innititur, tanto perfectius ad statum rectitudinis erigitur. Secundum numerum pedum attende quadripartitum mandatum. Pes primus præceptio, secundus prohibitio, tertius communitio, quartus concessio. Præceptio in his quorum perpetratio est ad meritum, declinatio ad reatum. Prohibitio in his quorum perpetratio est ad reatum, declinatio ad meritum. Communitio in his quorum perpetratio sic est ad meritum ut declinatio non sit ad reatum. Concessio

A in his quorum declinatio sic est ad meritum, ut perpetratio non sit ad reatum. In præceptis maxime opus est approbatione, in prohibitis improbatione, in commonitione opus est persuasione, in concessis dissuasionem. Cur autem sit diligenter inquirenti facile elucescet. In duobus constat officium veri prædicatoris, in eruditione veritatis et adhortatione virtutis. In hac gemina efficientia doctrinalis mensa circumfertur, et suis quibusdam quasi vectibus de uno corde in aliud traducitur. Unus itaque vectis dicitur sagacitas eruditionis, alter sagacitas exhortationis. Ejusmodi vectes debent ex apertis litteræ testimoniis, et velut de lignis setim fieri, et mysticorum intellectuum sententiis deaurari. Omnis sacra eruditio debet niti ad probationem veri et improbationem falsi. Omnis exhortatio sacra ad perfusionem boni et dissuasionem mali. Hinc est facillimum perpendere qui circuli qualem vectem debent habere

Notandum quod ad vectes pertinet Scripturarum attestatio, ad circulos humana ratiocinatio. Et quoniam mysteriorum profunda humanam rationem excedunt, recte circuli sub corona sedem accipiunt.

TRACTATUS

DE MEDITANDIS PLAGIS QUÆ CIRCA FINEM MUNDI EVENIENT.

Memento Creatoris tui in diebus juventutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis et appropinquent anni de quibus dicas : Non mihi placent (Eccl. xii). Quantum ad litteræ superficiem spectat, prout mihi videtur, magna illa et ultima tribulatio in ultimis his hujus libri verbis describitur, et totum præ quod sparsim per multa Scripturarum loca legitur succincta hic brevitate comprehenditur. Prævidens itaque in spiritu sapientissimus hominum Salomon, quid in novissimis temporibus superventurum sit universo orbi, universum hominum genus quasi unum hominem alloquitur, et dum tempus bene operandi suppeditat ad bona agenda quæ vel provida circumspectione hortatur. Dicit ergo : *Memento Creatoris tui in diebus juventutis tuæ.* Scimus quia juvenus cæteris ætibus est fortior, et ad viriliter agendum promptior atque paratior. Suo itaque modo genus humanum quasi juventutem habet dum adhuc virtutum floribus pollet, et ad fortia agenda ex Dei adhuc munere viget. Dicat itaque, dicat : *Memento Creatoris tui in diebus juventutis tuæ,* antequam senium mundi superveniat, antequam bene operandi tempus et opportunitas penitus deficiat. Erit enim quando jam nemo poterit operari. Erunt enim dies illi tribulationis tales, quales non fuerunt ab initio creaturæ quam condidit Deus

C usque nunc, nec sient. Hanc autem quasi tribulationem tribulationum, et afflictionem afflictionum per expressionem significare voluit cum dicit : *Antequam veniat tempus afflictionis.* Nec enim afflictio illa est sola, sed summa. *Antequam veniat tempus afflictionis, et appropinquent anni de quibus dicas : Non mihi placent.* Quoad volumus tales quales interim annos patimur habere, magis quam omnino annis carere, constat procul dubio quod ex nonnulla parte placeant, quamvis ex meliorum comparatione displiceant. Sed inde constat illos annos veraciter et usquequaque hominibus displicere, quia in illis diebus eligent homines mori magis quam vivere. Et secundum quod scriptum est : *In illis diebus querent homines mortem, et non invenient eam ; et desiderabunt mori, et fugiet mors ab eis (Apoc. ix).* *Antequam tenebrescat sol, et lumen, et luna, et stellæ, et revertantur nubes post pluviam.* Ultimam illam tribulationem quam prius summam perstrinxerat, jam latius explicat in his quæ subsequenter gradatim enumerat. Ostendit itaque quam multis, quam miris modis genus humanum in illa ultima tribulatione divinitus sit percipiendum. Primo in signis et prodigiis de cælo multiplici terrore. Et quia nec sic ad pœnitentiam compungi poterunt, opprimendi sunt multiformi contritione, in peste et fame, in intole-

rabili persecutione, non modo in sola sterilitate frugum, sed et arborum et olerum miranda vastitate, mutua seditione. Hæc omnia eo ordine quo posuimus in subsequentibus Salomonis verbis seriatim invenire poterimus. Quia igitur hæc omnia quandoque superventura sunt homini propter negligentiam et contemptum Dei, merito dicitur illi: *Memento Creatoris tui, antequam tenebrescat sol, et lumen, et luna, et stellæ.* Nonne hoc idem sonat quod in Evangelio legis: *Erunt signa in sole, et luna, et stellis?* (Luc. xxi.) Et ex voce Joel audis quia *sol vertetur in tenebras, et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis* (Joel. xii). Et vixit quam merito tenebras exteriores patiuntur extrinsecus qui ad lucem veram clausurunt oculos intrinsecus. O quam merito cruciat eos subtractio luminis exterioris, quos intus excæcant tenebræ infidelitatis!

Sed in his Salomonis verbis adhuc aliquid innuitur. Nam aliud est quod in eis manifeste exprimitur, aliud quod ex eis manifesta ratione colligitur. Nam scimus quia corruptionem siderum necessario sequitur corruptio elementorum. Corruptionem autem aquæ et aeris semper comitatur pestilentia gravis. Intelligimus itaque eos qui in illis diebus futuri sunt percutiendos prius gravi terrore: et evestigio postmodum feriendos gravi admodum peste. Et quia nec sic poterunt compesci ab iniquitatibus suis, succedat vel potius accedat semper flagella flagellis. Dicitur ergo: *Antequam tenebrescat sol, et lumen, et luna, et stellæ, et additur: Et revertantur nubes post pluviam.* Solet sane pluvia nubes delegere, et serenitatem adducere. Quid itaque aliud notatur in reversione nubium nisi nimia et inordinata effusio aquarum? Non tamen illud negamus quin pluvia post pluviam sæpe sine dilatione descendat, et pluvia pluvix evestigio succedat. Sed nec faciunt nubes remanentes, non nubes revertentes. Sed si nubes impendentes in pluviam plene resolvantur, et nubibus resolutis nubes statim revertantur, et in hunc modum nubes sæpe resolvantur, sæpe revertantur, scito hoc ipsum nequaquam accidere sine magna naturæ perturbatione, et quotidiani rerum cursus exorbitatione. Magna itaque aquarum inundatio innuitur in eo quod dicitur: *Antequam revertantur nubes post pluviam.* Et certe quod magnis malis præmissis hoc ipsum in augmentum malorum adjungitur, innuit grave valde aliquid esse quod sub comminatione proponitur. Certum autem est quod sicut pestilentia sequi solet corruptionem elementorum, sic sane famem validam sequi oportet nimiam inundationem aquarum. Sic sic utrobique ex effectu causa perpenditur: dum ex uno pestis, ex alio fames futura colligitur. Nonne hoc est quod in Evangelio habes: *Erunt pestilentia et fames* (Matth. xiv).

Notandum autem quod fames cum sequi soleat modo nimiam, ut dictum est, aquarum inundationem, modo nimiam siccitatem, multo tamen peior,

A multo validior esse solet illa quæ comitatur immoderatam aquarum effusionem. Dicatur itaque dicatur: *Memento Creatoris tui antequam revertantur nubes post pluviam.* Audisti de terrore, audisti de peste, audisti de fame, audi de persecutione: *Quando commovebuntur custodes domus, et nutabunt viri fortissimi.* Nam sicut loquitur Evangelium: *Exsurget gens contra gentem, et regnum adversus regnum* (Marc. xiii). Erit autem in illis diebus tantus terror hostium, ut in locis minus tatis manentes incipiant de suis sedibus migrare. Et primo quidem substantiam suam cum uxoribus et parvulis ad loca tutiora transmittere, tandem autem crebrescentibus malis et ipsi sequi qui videbantur ad domorum custodiam remansisse. Nonne hoc tibi esse videtur quod Scriptura innuit cum dicit: *Quando commovebuntur custodes domus. Quando commovebuntur, inquit, custodes non divitiarum, sed domorum.* Quando nec illæ personæ audebunt in evacuatis domibus remanere, quæ videbantur eas et posse et debere custodire. Nam nec illi qui videbantur corpore robusti, armis instructi, auxiliis vallati poterunt esse securi: *Nutabunt enim viri fortissimi.* Quid, quæso, facient infirmi ubi nutant viri fortissimi? *Et otiosæ erunt molentes imminuto numero, et tenebrescent videntes per foramina.* Juxta morem terræ Palæstinorum videtur hoc dicere, ubi solent feminae ad molam sedere, et fruges terere. Dicit itaque quia otiosæ erunt molentes, cum tamen sint imminuto numero. Duo ergo notat, et paucitatem molentium, et paucitatis ipsius otium. Ecce jam manifestum habemus quod superius de fame et frugum sterilitate jam diximus. Quare enim, quæso, illa molentium paucitas otiosa erit, nisi quia quod molat vix vel nullatenus invenire possit?

Quanta, quæso, putas erit multitudo pereuntium, hinc peste, hinc fame, hinc cæde quotidianis momentis de vita periclitantium? Quæ cuiquam consolatio esse possit? Quis a lacrymis et fletu temperare se possit, cum videat omni hora conjux uxorem, uxor conjugem, parens prolem, proles parentem, propinquus propinquum, amicus amicum, vitam aut miserabiliter finire, aut miserabiliter protrahere? Quomodo, quæso, cruciabit hinc timor persequentium, illinc dolor ex compassione periclitantium? Tantus erit dolor, tantus dolentium mœror ex periclitantium miseratione, ut ex stendi assiduitate stentium oculi incipiant caligare. Tantus erit persecutionis timor, tantus timentium stupor, ut ad quemlibet pertranscuntium strepitum trepidi et stupidi non audeant ostium aperire, vel quid sit non nisi per foramina, vel rimas aspiciere. Nonne hoc tibi esse videtur quod his verbis innuitur: *Et tenebrescent videntes per foramina?* Quare, quæso, erunt respicientes non apertis ostiis, sed per foramina, nisi ex nimio terrore? Quare tenebrescent respicientium oculi, nisi ex nimio mœrore? *Arescentibus namque hominibus præ timore et exspectatione quæ superventura sunt uniuerso orbi* (Luc.

xvi), inter tot discrimina vitæ quis poterit esse modus dolendi atque merendi : *Quando commovebuntur custodes domus, quando natabunt viri fortissimi, quando otiosæ erunt molentes imminuto numero?* Vide ergo quam argute concionator iste modo ex causa effectum innuit ; modo e converso causam ex effectu ostendit. In superioribus jam diximus quomodo in quibusdam locis ex causa effectum pendere debeamus. Hinc autem e converso ex effectu causa colligitur, ubi ex oculorum caligine mœroris magnitudo pensatur : *Et tenebrescent*, inquit, *videntes per foramina*, ubi et additur, *et claudent ostia in platea in humilitate vocis molentes*. Quod tunc temporis claudent ostia in platea inter molendum, vide ne forte magis hoc loco dictum sit, propter timorem concivium et vicinorum, quam hostium. Vide ne forte quis inter molendum ob hoc maxime ostia claudat, ne ad strepitum molæ vicinus accurrat, et urgente fame violenter sibi auferat modicum quid illud, quod molerat.

Dolentibus autem atque lugentibus solet esse familiare lugubre aliquid canere, et idipsum in vocis humilitate. Recte itaque temporibus illis periculosus congruere videtur quod dicitur : *Et claudent ostia in platea in humilitate vocis molentes*. Sub quanto timore tabescant superius jam audivimus ; audiamus adhuc quomodo malum semper crescat in majus : *Et consurgent ad vocem volucris, et obsurdescent omnes filiae carminis*. Quod hoc loco consurgere dicuntur ad vocem volucris, nonne tibi simile videtur quod sub vocis comminatione in Levitico legis : *Terrebit eos sonitus folii volantis, et ita fugient quasi gladium?* (Levit. xxvi.) Erunt itaque sub eo tempore tantæ formidinis, tantæque pusillanimitatis, ut sonitus avis volantis, seu folii decidentis possit eos detertere, et de sua quiete excutere. Consurgent ergo ad vocem volucris, ut sit et ipsis iudicium in derisum tanquam pueris insensatis, et merito quidem ut tandem aliquando ad vocem avis trepidare incipiant, qui vocem summæ Majestatis prius in suis præceptis vel nimis tumide despexerant. Sed quia Scriptura sacra in uno quod dicit multa sæpe subintelligere facit, possumus et hoc loco ex eo quod dicitur et alia pensare, et similia de similibus æstimantes, quod de Ægyptiis legimus de istis futurum expectare. Legitur autem de Ægyptiis in Sapientiæ libro : *Quia spiritus sibilans aut inter spissos arborum ramos avium sonus suavis, aut vis aquæ decurrentis nimium, aut sonus validus præcipitatarum petrarum, aut ludentium animalium cursus invisus, aut mugientium valida bestiarum vox, aut resonans de altissimis montibus echo, deficientes faciebant illos præ timore* (Sap. xvii). Si igitur trepidi et timidi consurgent et exsillent de sedibus vel cubilibus suis ad vocem volucris, cur non et ad vocem animalis seu etiam ad quemlibet illapsus sonitus perstreptentis ? Et consurgent ad vocem volucris. Animadvertitis, ut

A arbitror, quomodo in his verbis exprimitur magnitudo timoris. Attendite adhuc quomodo in his quæ sequuntur exprimitur magnitudo doloris : *Et obsurdescent*, inquit, *omnes filiae carminis*. Filias carminis dicit, secundum idioma illius linguæ, eas quæ carmina et dulces cantilenas solent amare et frequentare, utpote in ejusmodi oblectamenti enutritæ. Hyperbolice itaque dicit filias carminis obsurdescere, eo quod præ nimia doloris amaritudine jam desinat eis esse delectabile dulce carmen, vel quodlibet tale, et omnis voluptas aurium a quantumlibet delicata anima longe recesserit quasi quæ veraciter obsurduerit. Si filiae carminis obsurdescent ad carmina, quanto magis ad alia ? Si ad vocem carminis obsurdescent carminis filiae, quanto magis quælibet aliæ ?

Notandum autem in his omnibus quomodo malum semper grassatur in majus. Superius dicuntur molentes in humilitate vocis facere ; hic dicuntur filiae carminis obsurdescere. Ibi innuuntur molentes flebile aliquid flebiliter cantare, hic innuuntur filiae carminis quantumlibet dulce carmen nec audire velle, nec in eo delectari posse. Ecce quomodo malum semper in majus crescit et in deterius vergit. Superius significavit Scriptura homines de suis sedibus migrandos, et ad loca tutiora fugiendos : in quo et illud impletur quod in Evangelio legitur : *Tunc qui in Judea sunt fugiant in montes, et qui in medio ejus discedant, et qui in regionibus non intrent in eam* (Matth. xxiv). Sed cum ad tutiora loca effugerint, nunquid in securioribus locis securi erunt ? Audi quid sequitur : *Excelsa quoque timebunt, et formidabunt in via*. Vides certe quia nusquam securitas. Nec in locis sublimibus, nec in locis inaccessibilibus, quia excelsa timebunt et formidabunt in via.

Notandum hic quod et in superioribus, quomodo omnia semper vertuntur in pejus : *Florebit amygdalum, impinguabitur locusta, et dissipabitur capparitis*. Non dicit de amygdalo quia fructificabit, sed florebit, inquit. Florebit, inquit, ut homines sub tanta inopia videant quod sperent, et amplius concupiscant, et cum postmodum amiserint quod speraverant, profundius ingemiscant. Non ergo fructificabit ut sustentetur famelicorum inedia, sed florebit tantum et impinguabitur locusta, et dissipabitur capparitis. Sane capparitis genus est oleris. Solent autem locusta, brucus, et eruca folia arborum et olerum undique perforare, modo ex parte comedere, ex parte relinquere, modo autem usque ad costas totum consumere, et in hunc modum violentia quæque dissipare atque destruere. Corrodentibus itaque erucis et ejusmodi animantibus minutis, dissipabitur capparitis. Nonne videtur illis etiam temporibus congruere illud Joelis prophetæ : *Residuum erucæ comedit locusta, et residuum locustæ comedit brucus, et residuum bruci comedit erugo* (Joel. i). Superius audivimus de sterilitate frugum, ecce nunc adjungitur de vastitate fructuum et ole-

rum. Nam quod de uno arboris vel oleris genere dixit, de aliis etiam multis pro more suo intelligi dedit. Ecce quomodo divina severitas post subtracta majora vite subsidia, tandem subtrahit etiam minora. Et illud homini ad ultimum auferitur, unde ejus vita qualitercumque posse sustentari videbatur. Ecce in ultionem Creatoris homo ab omni creatura undecumque percutitur, multis et miris modis circumquaque flagellatur, prius e caelo quasi ex supernis virtutibus. Postea in terra caede mutua homines ex hominibus, tandem autem locustis, et erucis, et minutissimis quibusdam animantibus. Sic sic superbia humana terretur, atteritur, conculcatur. Terretur desuper ex angelicis virtutibus, atteritur mutuis persecutionibus, conculcatur a minutis et minutis animantibus. Signa namque et prodigia ad incutiendum timorem, persecutiones et caedes ad excitandum furorem, insectatio vilium animantium ad ingerendam confusionem et indignationem. Cur autem homo tunc temporis tot modis percutitur, tot flagellis atteritur, tot miseriis afficitur, causa quidem subinfertur cum dicitur: *Quoniam ibit homo in domum aeternitatis suae*. Ac si aperte inferat et dicat: Idecirco oportet hominem ad ultimum sub tanta tribulationum fasce laborare atque deficere, quoniam tempus instat quo auferatur homo de superficie terrae et eat in domum aeternitatis suae. Idecirco lumen solis et lumen lunae subtrahitur, idcirco et caetera mala contingent quae consequenter enumerantur, idcirco incipient mala de die in diem crescere, magis magisque crebrescere, ut hinc exire compulsus tandem aliquando deserat homo locum peregrinationis suae, et eat in domum aeternitatis suae. In domum aeternitatis suae, in locum mansionis perpetuae, ubi in aeternum subsistat, ubi nullo fine deficiat, in domum aeternitatis suae. In aeternitate cuncta sunt immobilia, transitoria nulla. Ibit ergo ubi in aeternum permaneat, et cuncta immobilia inveniat. In domum, inquit, aeternitatis suae. Non dicit in domum aeternitatis, sed cum adjectione, in domum aeternitatis suae. In eam itaque perpetuitatis suae mansionem ibit, quam sibi quisque meritis propriis acquisivit, ubi merito retributionis inveniat sive immobilia bona, sive immobilia mala.

Constat itaque hominem hunc mundum ad ultimum eum miserando cruciatu amittere, cogitur tandem aliquando homo cum niro et miserabili dolore deserere, quem jam diu possederat cum perversa delectatione. Idecirco autem mundi finis tot modis afficitur, tot flagellis atteritur, tot et tantis malis urgetur, ut ex ejus fine homo vel sero agnoscat quid sit quod contra Deum amaverat, quid sit propter quod Deum contempserat, quid sit propter quod bona aeterna amisit, quid sit propter quod se malis aeternis addixit. Erunt itaque novissima illa mundi hujus mala tam multa, tam magna, tam amara, tam intolerabilia, ut quantumlibet brutis mentibus intelligant homines mundi

A finem adventasse, genus humanum, tot calamitatum generibus urgentibus, dia durare non posse, ita ut incipiant omnino de omni salutis remedio desperare. Hinc dolor, hinc stupor et horror, hinc gemitus, hinc luctus et planctus. Nonne hoc sensit qui consequenter adjungit: *Et circuibunt in plateas plangentes*? Tantus itaque erit communis omnium dolor, tantus moerentium stupor, ut nimia animi anxietate concussi, non valeant in una vel ad modicum sede subsistere. Sed velut amentes effecti incipiant huc illucque discurrere. Et quamvis forte communis calamitas persecutionibus finem imposuerit, nihilominus tamen priorum memores non audeant in campos vel agros exire; sed cum non valeant praenimia furoris exagitatione in suis se domibus continere, et disciplinate plangere, incipient, ut dictum est, per vicos et plateas civitatis cursitare, et, velut turbinis more, misero vertigine circumacti gemendo, plangendo, ululando, non desinent omnia peragare, nunquam quiescere. Circuibunt ergo in plateas plangentes. Ecce quomodo miserabilis tandem agitantur proprio furore, quam ulla prius hostium persecutione. Ecce quam misero fine deficiunt qui in contumeliam Creatoris sui vertunt totum quod vivunt. Sed in hunc modum afflictis atque flagellatis, et nec sic quidem correctis malorum incrementa inlonare non cessat, cum subjungat: *Antequam rumpatur funis argenteus, et recurrat vitta aurea*. A superioribus repetendum: *Memento Creatoris tui*, saltem, inquit, post talia mala, post tanta flagella, memento Creatoris tui, ne incipiant adhuc et alia post alia sequi. In omnibus enim his non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta. Memento ergo Creatoris tui antequam rumpatur funis argenteus, et recurrat vitta aurea. Quod dicit funis argenteus, non est accipiendum pro uno aliquo singulariter, sed passim pro quacumque generaliter. Tale est illud, florebit amygdalum, tale et illud, ibit homo in domum aeternitatis suae. Nam neque illud dictum est pro una aliqua arbore, neque istud pro uno aliquo homine. Sic hic generalis sententia infertur cum dicitur: *Antequam rumpatur funis argenteus*. Scimus quia pretiosa quidem ornamenta quae solent ex auro et ebore, vel lapidibus pretiosis fieri, solent argenteis funibus appendi, vel suis locis affigi, qualia sunt idolagentium, phylacteria Christianorum, ornamenta ditissimarum et regaliarum personarum. Haec sunt quae nobilissimae personae solent inexplebili aviditate ambire, pro hujusmodi praedia et patrimonia expendere. Haec sunt quae oculos stultorum capiunt, et in sui admiratione suspendunt. Penset ergo qui poterit, quid tunc in mentibus hominum sit, quando incipient pretiosa quaeque ejusmodi abominari et detestari, et nec saltem posse aspicere quae prius solebant tam ardentem amare, sed passim quasi cum furore et indignatione de suis locis quo affixa erant violenter avellere, et ruptis funibus argenteis in solum prosternere, et in sterquilinum projicere.

Quo amantissima eorum in sterquilinum projiciantur ex eo certius colligitur quod dicitur, antequam recurat villa aurea. Non dicit antequam atteratur, ne usu atterenda videatur: *Sed antequam recurat*, inquit, *villa aurea*, quod tunc fit, quando ad solem quidem et pluviam projecta nunc humore resolvitur, nunc calore restringitur, donec tandem eam ista vicissitudinum alternatio penitus dissolvat, et per semetipsam recurrere faciat.

Notandum quod recurrere de eis proprie dicimus quæ torquendo fieri videmus. Ecce quo sine concluditur, ecce quo exitu terminatur pompa sæculi, hujus gloria mundi. Sed omnis gloria mundi, quanti pendenda tunc erit, quando ipsa etiam vita omnibus in lædium, imo in odium venit? *In illis siquidem diebus quærent homines mortem et non invenient eam, et desiderabunt mori, et fugiet mors ab eis* (Apoc. ix). Nonne hoc est quod in Evangelio habemus, ubi ab ipso Domino audiunt? *Tunc incipient*, inquit, *dicere montibus: Cadite super nos, et collibus: Operite nos* (Luc. xxiii). Incipient itaque homines tunc vello, quæ prius volebant, multum desiderare quæ prius malum timebant, et qui prius plangebant et flebant desolationem et defectum mundi, jam ardentem concupiscunt eum cito posse finire. Animadvertitis, ut arbitror, quomodo ea semper quæ posteriora ponuntur, deterius aliquid sonare videntur. Quod enim circumvenit in platea plangentes, eo quod videant hominem urgeri ire in domum æternitatis sæ, innotuit nonnullum, imo magnum adhuc mundi amorem mentibus hominum inesse, pro quo videntur tam inconsolabiliter plangere. Quod autem tandem aliquando unusquisque pretiosissima quæque velat quædam stercora projicit, quid aliud quam mirabilem quemdam mundi contemptum ostendit? Sic semper detrimentis detrimenta succrescunt, et præcipientibus malis semper deteriora succedunt. Sed quod eos ad mundi contemptum profecisse dicimus, nunquid in eo ad pœnitentiam compunctos vel correctos putamus? Sed audiamus quod sequitur: *Et antequam conteratur hydria super fontem, et confringatur rota super cisternam*. Nonne magis videntur ista impatientiæ vel malitiæ signa quam pœnitentiæ argumenta? Quid enim, quæso, est quod ad ultimum post omnia hydria passim ubique super fontem conteritur, vel rota super cisternam ubicunque confringitur? Nunquidnam tot flagellis exacerbati, tot miseris amaricati, tantæ impatientiæ erunt ut se invicem sustinere non possint, adeo ut cum ad hauriendam aquam occurrerint alter alterius hydriam frangat, dum superveniens expectare non sustinet ut prior hauriat qui ad hauriendum prius accurrerat? An forte tunc temporis tantæ erunt malitiæ ut haustum etiam aquæ frigidæ incipiat unus alteri invidere? Scimus autem quia ad hauriendam aquam humiliores personæ conveniunt. Quid autem sublimiores facturi sunt, si viliores quique ad tantam impatientiam vel malitiam erumpunt? Sed qui hydriam alienam frangunt, cur saltem rotæ

non parcut? Nam hydria culque in proprios usus deservit, rota vero in communes usus deservire consuevit. Qui ergo non parcut damno alieno, cur non parcut vel proprio? An forte refrigerente charitate et abundante iniquitate, tantæ tandem erunt malitiæ, ut malint omnino incurrere damnum proprium quam non impedire commodum alienum? Dicat ergo, dicat: *Memento Creatoris tui antequam conteratur hydria super fontem, et confringatur rota super cisternam*. Antequam humana malitia in tantam insaniam prorumpat ut unus alteri minima etiam bona invidet, antequam unus alterius hydriam conterens proximo suo etiam gratis noceat, antequam in commune desævians rota super cisternam passim confringatur, ut unus alterius damnus cum proprio saltem detrimento mercetur. Audivimus quam multa, quam magna, quam metuenda sint mala quæ mundi finem comitantur. Audiamus adhuc quam horrendo exitu hæc omnia concluduntur: *Donec revertatur, inquit, pulvis in terram unde erat, et spiritus redeat ad Deum qui dedit illum*. Certe si nil aliud mali homo in hoc mundo expectaret, si nullum aliud experiri oporteret, si cætera omnia, dum hic vivitur, pro voto haberet, et talem exitum cum omni certitudine sub incerta hora expectaret, omnia quæ hic delectant et pertranseunt velut stercora, cum Apostolo, arbitrari debuisset. Omni itaque hora deberet homo memorari novissima sua: nam velit nolit, quidquid agat, quantumlibet deliciis affluat, necesse est ut pulvis in terram revertatur unde erat, et spiritus redeat ad Deum qui dedit illum. Quod superius dixit, ibi homo in domum æternitatis sæ, videtur hic aliis verbis repetere. Sed ibi de obitu hominis simpliciter egit, hic vero distincte de utraque hominis substantia sententiam protulit. Est enim homo conjunctus ex gemina substantia corporea et incorporea, carne videlicet et anima. Donec revertatur pulvis unde erat, ecce de corporea hominis substantia, et spiritus redeat ad Deum qui delit illum, ecce de incorporea hominis substantia. Attende ergo unde homo secundum corpus sit factus, simul et intelliges quo sit reversurus: *Formavit igitur, inquit, hominem de limo terræ* (Gen. ii). Audi adhuc unde existat vel redire oporteat. Terra es, et in terram ibis. Corpus certe statim ut anima exit voluntarium motum pariter et omnem sensum amittit. Exeunte itaque anima quid est corpus nisi terra? Videtis quod nec illi hæc severitatis sententiam evadunt, qui in fine mundi ultimi inveniendi sunt, quin post subitam mortem quantumlibet cito resurgant. Revertetur ergo pulvis in terram unde erat, et spiritus ad Deum qui dedit illum. Quem autem alium dicimus dedisse nisi qui in primi hominis faciem inspiravit spiraculum vitæ, qui quotidie creditur novos creare, creatosque corporibus humanis infundere, juxta illud Psalmistæ: *Qui finxit sigillatim corda eorum* (Psal. xxxii). Ecce quis dedit. Audi et qualem fecit: *Creavit autem Dominus Deus hominem ad imaginem et similitudinem suam* (Gen. i).

Ecce qualis factus est a Deo. Attendē et illud qualis factus sit a semetipso: *Homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis (Psal. xlviii)*. Ecce qualem se fecit, ecce unde, quo recidit de similitudine Dei in similitudinem jumenti. Et spiritus, inquit, releat ad Deum qui dedit illum. O cum quanta confusione ad Deum redibit, qui similitudini Dei similitudinem jumenti superduxit! O cum quanta confusione coram Creatore suo apparebit, qui, cum hic viveret, confusione digna egit, qui Dei in se similitudinem conculcavit, fœdavit, obliteravit. Certe si solam hanc prævaricator confusionem expectaret, si nil aliud omnino retributionis pro omni erratu time-

ret, ad omnem ei malorum cautelam sufficere debuisset. Semper meminisse debet homo quam sit metuendum confundi in præsentia tantæ majestatis, in conspectu universitatis, quam sit horrendum incidere in manus Dei viventis. Procul dubio ad hoc habet spiritus hominis redire et assistere coram Creatore suo, ut recipiat prout gessit in corpore suo. Quis autem unquam ullo poterit explicare sermone qualia, quam multa, quam magna sint illa mala quæ oportet eos ex sententia judicantis excipere, et merito retributionis sustinere? eos, inquam, quos tot pereuntis mundi adversa, tot divinæ severitatis flagella a sua nequeunt perversitate compescere?

EXPOSITIO

DIFFICULTATUM SUBORIENTIUM IN EXPOSITIONE TABERNACULI FŒDERIS.

TRACTATUS PRIMUS.

PROLOGUS.

Rogatus ab amicis aliqua in explanationem tabernaculi scribere, timui, fateor, eorum petitioni satisfacere, ne viderer in eo ipso Patrum auctoritati derogasse. Dat tamen tentandi ausum ipse, qui vulgatam expositionem edidit, dum inter exponendum adjungit. Hæc, inquit, de re difficillima prout nobis intellexisse visi sumus, strictim explicare curavimus, parati veriora in his discere, si quis nos docere voluerit. In quibus tamen omnibus patet allegoriæ sensus per lucidus. Ecce quam fidenter de allegoriæ sensu proponit, qui tamen litteræ expositionem sub ambiguitate præmisit. Qui igitur certitudinis suæ testimonium allegoriæ expositioni tam fidenter dat, historicæ denegat, patenter innuit, quod in illa sua expositione nec sibi ipsi satisfecerit. Quid me arguis, vel cogis credere illi in quo nec ipse credit sibi? Sed, ut verum fatear, illos quos jam constat summæ veritatis contemplationi assistere, timeo magis offendere, quam propitios reddere si cognitam veritatem dubitavero quasi ob reverentiæ eorum gratiam in commune proferre. Attendamus quam multa, quam magna, quam profunda cum omni diligentia pertractaverunt, quam multa historice, quam multa allegorice, quam multa tropologice miranda ratione exposuerunt, et tunc desinet esse mirum si alicui loco minus sufficientem expositionem reliquerunt. Non est ergo magnum, vel mirum si in uno aliquo aliquid possumus addere, quod ad majorem evidentiam, vel planiorem intelligentiam possit proficere. Hæc propter illos dicta sunt, qui nil acceptant nisi quod ab antiquissimis patribus acceperunt. Sed qui assidue producit novos fructus ad recreationem hominis exterioris, nunquam credendum est nullos de ca-

tero scientiæ profectus impertiri, ad innovandos sensus hominis interioris? Ubi ergo illud est, quæso, pertransibunt plurimi, et abundabit scientia? Nemo itaque mihi, obsecro, indignetur, si de messe Domini remanentes spicas, et quæ messorum manus effugere poterant collegero, et esurientibus atque petentibus libenter erogavero.

CAPUT PRIMUM.

De fabricatione arcæ.

Præcepturus Dominus Moysi de constructione tabernaculi, primo omnium instruxit eum de arcæ fabricanda, ut ex eo ipso innueret quod quedam digigitalis prerogativa longe præcederet cætera omnia, quæ in tabernaculo erant facienda. Quæ autem dicuntur de ejus materia vel mensura seu fabricandi modo satis patent, et expositione non indigent. Quatuor circulos per quatuor angulos fieri præcipit: sed quomodo hoc intelligendum sit consequenter ostendit: *Duo, inquit, sint in latere uno, et duo in altero (Exod. xxv)*. Erant itaque non usquequaque in angulis, sed juxta angulos: duo in latere uno, et duo juxta angulos in latere opposito. Dubitari potest quid de propitiatorio sentire oporteat, eo quod auctor ipsum seorsum describat. Sed nihil aliud intelligo propitiatorium nisi arcæ ipsius operculum, tabulam videlicet quandam de auro purissimo ex integro factam: unde et habebat cum arcæ tam in longitudine, quam in latitudine unam per omnia eandemque mensuram. Sed, ne super hoc tibi aliquid ambiguitatis remaneat, audi quid de arcæ, audi quid de propitiatorio Scriptura ipsa proponat. Nam de arcæ scribitur: *In qua ponēs testimonium quod dabo tibi (ibid.)*, et longe post de propitiatorio: *Coram, inquit, propitiatorio quo tegitur testimonium ubi loquar tibi (Exod. xxx)* Testi-